

על מְגַהֵץ, מְחַשֵּׁב, מְקַרֵּר
(דיון לשוני-חינוכי)

מה המשותף לכל אלה ומה השונה, מצד הלשון ומצד הפעולה החינוכית? שלושת השמות שבכותרת מציינים שלושה מכשירים. שלוש מלים אלה הוטבעו בחותם של משקל לשוני אחד, הוא המשקל מְפַעֵל.

ומה השוני? האחד (מְגַהֵץ) עורר תשומת-לב של מחנכים, זכה לטיפולם העקבי ויצא מתואם ומעוצב כהלכה. השני (מְחַשֵּׁב) עדיין נמצא בראשית הטיפול, וכבר הוא מגלה סימנים לקבלת צורה וחותם של חוקיות. השלישי (מְקַרֵּר) נשכח מלב הטיפול בו, והריהו פרוץ ומוזנח.

ועתה פרט לפרט. ותיקי המורים והרגישים לעניין של לשון עוד זוכרים את המאבק על מְגַהֵץ בתחום הדיבור התקין. עוד לפני כעשרים שנה היו רבים מהדוברים עברית, שקראו לאותו מכשיר בתי, העשוי לתת צורה חלקה לבגד, בשם מְגַהֵץ. המורים והמחנכים יצאו חוצץ כנגד שיבוש לשוני זה. בחוברות-עזר לשיפור הלשון מלפני 20-30 שנה עוד תמצא את ההוראה אל תאמר: מְגַהֵץ, אלא אמור: מְגַהֵץ. מְגַהֵץ הוא האיש העובד במכשיר; מְגַהֵץ הוא המכשיר עצמו.

מחנכים טיפלו בהתמדה בעקירת שיבוש זה. שנים אחדות עוררו מורים את תלמידיהם להבחין בין מְגַהֵץ לבין מְגַהֵץ, ויצאו מנצחים ומצליחים בפועלם. השם מְגַהֵץ כשם הכלי, המכשיר, נקלט בכל עוזו, ואין היום כמעט איש שלא יבטאנו בדיוקו: מְגַהֵץ. אכן, טיפול חינוכי מתמיד ועקבי בתיקון פגם (וכאן בפגם לשוני מדובר) סופו של דבר, שהוא נותן את פרי הטוב.

המְחַשֵּׁב הוא יחסית כלי חדש בשימוש היום יום.

אמנם המורים זוכרים את שירותו לא לטובה, ועל כך יעידו גיליונות "הד החינוך" מלפני שנה או שנתיים. אך כשם של חפץ, כלי, מכשיר הוא שם נאה. האדם היוצר אותו בנה מכשיר, בעל מנגנון מורכב, וכשמזינים אותו באורח תקין בידע נכון, הריהו מסוגל לְחַשֵּׁב חשבונות ולמסור מידע במהירות רבה, כפי שמוחו של אדם רגיל אינו מסוגל לה. הוא מכשיר שכוונן לשירות האדם ומוציא לפועל את פרי מחשבותיו, ובהיותו מכשיר הריהו טבוע במשקל המכשירים, הוא המשקל מְפַעֵל. לאט לאט חודר השימוש התקין בשמו של אותו מכשיר, ואף שלפי שעה צורות מְחַשֵּׁב ומְחַשֵּׁב עוד מתרוצצות בערבוביה, בעלי לשון, ובהם תלמידי בתי-הספר, מקפידים על ביטוי נכון, וסופו של הביטוי הנכון לשלוט בכיפה.

המְחַשֵּׁב הולך אפוא ונעשה מודע ומוכר לגדול ולקטן לא רק במהותו ובתפקידו אלא גם בשמו התקין.

גורל מר מצא את המְקַרֵּר. גם הוא מכשיר בעל תפוצה רבה, בן-בית כמעט בכל בית בישראל, ידוע בשימושו לגדול ולקטן, נשמעת מלתו פעמים רבות ביום, צריך הוא לפרקים מזומנות לטיפולם של בעלת-הבית, ולעתים, לא עלינו, לטיפולו של הטכנאי, אך לטיפולם של לשון בבית-הספר לא זכה.

אתר דעת - מכללת הרצוג

נשמעת מלתו כמלת מְקַרֵּר, כשם של פעולת האיש, ולא כשם של מכשיר: מְקַרֵּר, ואין מרביתם לתקן.

מדוע בא עליו, על המקרר, גורל זה?

קשה להסביר את סיבתו של דבר. אפשר אולי לשער השערות מהשערות שונות, ולא כאן המקום להביאן. מי ששאלה זו מעוררת בו מחשבות, יוסיף מחשבה מדעתו.

אולם מדוע אין מחזירים את הגלגל אחורנית, ואין מחזירים את המקרר לתיקונו, כפי שעשו במגהץ?

כנראה, איש עדיין לא עלה על גל זה (ניב לשוני מוצלח בן-ימינו), וכותב שורות אלה רואה לעצמו משימה חשובה לפעול לתיקון המעוות בשימושה של לשון בימינו, ובראש וראשונה בחינוך הלשוני העברי, הניתן בבית-הספר.

לימודה של לשון יסייע לכך. ידוע לרבים, מה דעתם של תלמידים על לימוד הדקדוק. אולם יש פרק בדקדוק, והוא חדש בתכנית-הלימודים, הרי זה פרק "המשקלים", הנקנה בקלות, בתשומת-לב רבה ובהבנה. הוא הפרק המאפשר גם יצירתיות לשונית של תלמידים וחיבור דמיוני של מלים על-פי צורות קיימות של משקלים בעלי משמעות של שימוש. מתוך המשקלים הנפוצים משקל מְפַעֵל (ובצורת הנקבה מְפַעֵלָה), כמשקל המכשירים, הוא משקל פורה בימינו, ימי הטכנולוגיה הגואה והמכשור המתרבה.

אימתי יהיה פרק לשוני זה נאה להתבוננות בו ולעיסוק בו? כל עוד לא תאופשר הסטייה מתבניתו ולא תורשה יצירת יוצאים מן הכלל, חדשים, בני ימינו. (די לנו בכל היוצאים מן הכלל, שנגזר על המורים לעברית לעסוק בהם מכוח הוראתה של לשון עתיקה, בעלת מסורות קדומות).

ומי צריך לסייע בכך? ודאי, הגוף העליון, המופקד על פיתוחה וחינוכה של הלשון העברית בימינו, והנדרש לעמוד על משמרתה, הוא האקדמיה ללשון העברית.

והנה לעניין המקרר מגלה האקדמיה רוח של כניעה ורפיון ידיים, בהשלימה עם מציאות של סטייה מן הדגם, אף בשם בן-ימינו, שאין עליו הוד וקדושה של טקסט מסורתי.

ובנימוקיה של האקדמיה הם אלה: א. העם כבר הורגל בביטוי מְקַרֵּר; ב. אינו דומה המקרר למכשירים אחרים, כגון המגהץ והמשפך. המגהץ והמשפך אינם עושים דבר, עד שלא יפעל בהם אדם. מה שאין כן המקרר. האדם מניח את המאכלים במקרר; הוא עצמו אינו מקרר אותם. המכשיר הוא הוא שמקרר.

עד כאן דעת האקדמיה. אולם עניין קל בנימוקים אלה מגלה את סכנתם ואת פרכתם. סכנה - אם אתה מעניק תעודת כשרות לפגם כלשהו, משום שכבר השתרש, למה לך לטרוח בתיקון פגמים אחרים? תן להם שיתרשו, ויקבלו הכרה של כשרות. פרכה - ומה על מכשירים אחרים, שהאדם רק עושה אותם, מכוון אותם, והאוטר-מטיות שבמכשיר גורמת לפעולתם? ראה בדומה למקרר את המצנן (הוא שְׂמֵצָנָן).

אתר דעת - מכללת הרצוג

ואת המצנן ואת המבדד ואת המשאבה ואת הממטרה ואת המסחטה ואת המגרסה ואת מכרנו מלמעלה הוא המחשב. כדין המקרר דין המחשב. האדם מניח את הכבלים ואת המצברים בבטנו של אותו מכשיר ונותן לו להוציא לפועל פעולות של חשיבה, אף על פי כן הוא רק מחשב ולא מחשב.

ובמקום שהאקדמיה משכה ידיה, ייעוד גדול פי כמה וכמה שמור לו למורה. בהתמדה ובעקביות יתקן, יסביר וידגים, מדוע מקרר ולא מקרר וסופו שינצח המקרר. תולדות המגהץ יעידו.